

Juliok liburu horren 240. orrialdean agertzen digun bezala, Felipe II.aren garaian hasi zen itsasaldeko ekintzen beherakada, Gordetik bertatik jartzen zituzten eragozpenetatik hasita eta "Armada Invencible" hura izan zen azkenengo erremata. Honek hipotekatu zituen gure ondasunak eta geroztik ezta iritxi legengo mailarik.

* * *

JOSE LUIS ABELLAN-en zuzendaritzapean - *El exilio español de 1939*. Tomo VI, Cataluña, Euzkadi, Galicia. (Liburuaren 217-233 orrialdeetan Martin Ugaldereen lana dakar, *El exilio en la literatura vasca: problemas y consecuencias* deritzan kapitulua osatzen duena). Taurus. 13,5 × 21 zm., 382 orr. Madrid, 1978.

Gerraondoko lehen urteetan eremu hutsa zen euskal literatura. Oroitzen naiz, gure hizkuntzaren garrantziaz jabetu nintzenean, zein nekeza zen euskarazko liburu bat aurkitzea. Mendizale adiskideen artean elkarri uzten genizkienak, bitxi gareztiak ziren orduan, eta gehienak isilpean erabili beharrezkoak. Bilboko Verdes etxean ezaukera eginaz eta Yon Etxaiden bidez Donostiako salmentariegan-dik lortzen nituenak laster irentsiten nituen. Baina herbestetik zetoztenak haize freskoagoa zekartzen. Hemen bertan ezer berririk ez bai zen sortzen.

Bertan, isilaldiaren garaia bai zen eta deserrituak aberri minez ziharduten. T. Monzonen *Urrundik* eta *Gudarien eginak*, Zaitegiren *Goldaketan*, Irazustaren *Joanixio* eta *Bizia garratza da...*, Eizagirrereren *Ekaitzpean*, Lontzi Abaren *Ipuintxuak...* Batzak behin eta berriz irakurriak. Bestalde, noizbehinka hartzen genituen aldizkariak ziren J. M. Barandiaranen zuzendaritzapean Baionan argitaratzen zen *Eusko-Jakintza* (1947-1957), Donibane Lohizunen I. Fagoagak *Gernika* (1949a baino lehenagotik). Baina, bereziki, J. Zaitegik Guatemala-n 1950ean sortu zuen *Euzko-gogoa* (1950-55. urteetan Guatemalan eta 1956-59.etan Miarritzen). Lehen biak euskaraz eta erdaraz eta azkena euskara hutsean. Orixe, Ibiñagabeitia, Ametzaga, Iratzeder, Mirande eta bestek asetzen zuten gure gogoa. Hein batean, *Euzko-gogoa*-k bere inguruan bildu zituen munduan zehar sakabanaturik zebiltzan euskal idazleak, lehenagoko zuzi zaharra pizturik eutsiaz.

Jokabide horri esker, ondoko gizaldiak etengabeko kateari jarraitu dio.

Inoiz pentsatu izan dut gerragatik herbesteratuen literatura-gintzak azterketa egoki bat behar zuela edo gure literaturaren historian toki berezi bat. Baina, hara hemen urte honen hasieran Taurus argitaletxeak *El exilio español de 1939* sailean agertu duen seigarren alean “Cataluña, Euskadi, Galicia” deritzan tomoa non plazaratu digun. Izenburuak dion bezala, bere kapituluetatik bat, *El exilio en la literatura vasca: problemas y consecuencias*. Martin Ugaldek izenpetua, liburuaren hirurogeta sei orrialde hartzen dituena. Gainera, liburuaren lehen partea, Fermin del Pino-k izenpeturik, “Antropólogos en el exilio” deritzan lana dakar eta, parte batean, bederatzi orrialde Jose Migel Barandiarani eskainiak.

Libur honi garrantzitsua deritzagu, une ilun eta neketsuetan gure literaturaren jarraipenez lotura nola gertatu zen jakiteko.

M. Ugaldek, lehenbizikoz, sarrera gisa, idazle herbesteratuen berriak ematen ditu, ondorean gure literaturaren berri orokorrak eta 1936ko egoera. Jarraieran, deserrituen literatura mugatzen du, irakurlearen argibiderako.

Argentina-n *Ekin* argitaldariaren inguruan eta Ifar Euskal-Herrian bertako idazleen laguntzaz nola eman zituen lehen urratsak. Garai honetan, 1950. urtera arte euskal idazleak aurkitu zituzten nekeak eta eragozpenak oso mingotsak izan zirela erakutsiko digu. Inoiz, testu zatiekin baliatuko da garai hartako giroa zehatzago aurkezteko.

1950. urte muga hontan, *Euzko-gogoa*-k bere inguruan idazle zahar eta berriak biltzeaz eta Zarautzen bertan hain kezkatu itxaro genuen *Euskaldunak* poema handia agertzeaz, gure literaturak jarraipenezko aurpegi berri bat erakutsi zuen geroari begira zio pizgarria sortuz. Martin Ugaldek, Torrealdayren *Euskal Literatura, gaur* liburuko argudioz adierazten du garai ezaugarri hau.

Ordura arte herbesteratuak erabili zuten zuzia, aurrerantzean etxebarnekoak erabiliko zuten, egoera zerbait lasaitu zenez. Bai, zerbait lasaitu zen, baina ez guztiz baretu eta beste anitz urtetan anitz neke leporatu genuen idazleok.

Hrbesteratuentzat bada bigarren aldi bat ere, lan hontan idazleak aipatuarren, behar bada, sail berezi bat merezi zuena: Txi-

Hardegiren *Huntaz eta Hartaz* (1965) deritzanaren ingurutik hasita, P. Iztueta, J. Apalategi eta bestek, gazteria berrikoak, frankismoaren aurkako borroka isilagatik deserrituak, eta, behar bada, sail berezi bat merezi zuena. Baina, ez dezagun ahaztu Taurus-ko lanaren bete beharra *El exilio español de 1939* zela, izenburuak aitortzen duen bezala, eta, beste hau, belaunaldi berrikoa.

Ugaldek, lan hortan, autoreak eta obrak, guziak xehetasunez jasotzen ditu, eta era hontan bildurik ikusteaz ohartzten gara zein garrantzitsua izan zen herbesteratuen literaturagintza. Parte hau, aurrerantzean, kontuan hartu beharrezkoa dute gure literatura eta historia estudiantzen dutenek.

J. S. M.